

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

СИСТЕМА ОЦІНКИ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Курсова робота

з психодіагностики

студентки 53 групи

спеціальності „Практична психологія.

Соціальна педагогіка”

(заочна форма навчання)

АНТОНЮК Л. Л.

Науковий керівник:

ГНІДА Г. П.

Житомир-2009

З М І С Т

<i>Розділ I. Поняття про особистість та систему її оцінки в психології</i>	<i>5</i>
1.1. Поняття про особистість	5
1.2. Детермінуючі фактори розвитку особистості	8
1.3. Критерії оцінювання особистості та їх взаємозв'язок	12
<i>Розділ II. Експериментальне дослідження характеру у підлітковому віці</i>	<i>15</i>
2.1. Методологічні засади проведення дослідження	15
2.2. Дослідження акцентуацій характеру	18
2.3. Дослідження самооцінки	20
2.3. Дослідження показників та форм агресії	22
2.4. Дослідження мотивів навчальної діяльності	25
2.5. Зіставлення результатів дослідження	26
<i>Висновок</i>	<i>29</i>
<i>Список використаної літератури</i>	<i>31</i>
<i>Додатки</i>	<i>33</i>

ВСТУП

Актуальність дослідження. Людина від моменту народження потрапляє до певного життєвого середовища. Вона розвивається, виховується, навчається в ньому – взаємодіє з ним. Саме тут вибудовується її неповторний особистісний склад, визначаються можливості самостійно втручатися в життєдіяльність цього середовища – часто з намірами його вдосконалити відповідно до своїх переконань чи потреб.

Починаючи з „молочного” віку, дитина у своєму психічному розвитку прагне досягти його вищого рівня. Це відбувається завдяки тому, що мотиви, створювані природними умовами, трансформуються під впливом соціальних мотивів. А ці мотиви залежать, у свою чергу, від складних та мінливих форм життя. Отже, у психічному розвитку дитини перетинаються і взаємодіють фактори біологічного і соціального характеру.

Життєве середовище має широкий спектр параметрів, що впливають на психічний розвиток і функціонування людини. Незаперечна роль найближчого соціального оточення (родина, виховні заклади, коло спілкування тощо). Треба зважати й на специфічне фізичне оточення (умови, в яких живе індивід), соціокультурні обставини. Ці та інші фактори разом з генетично успадкованими утвореннями та конкретно-історичними соціокультурними умовами виховання мають принципове значення для психічного розвитку індивіда.

Вивчаючи літературу з цієї проблематики, ми дійшли висновку, що останнім часом у цій царині з'явилося чимало досліджень міждисциплінарного характеру. Вони присвячені переважно вивченню змін самого середовища і психічного розвитку індивіда під їх впливом.

Особистість розвивається формуючись. У психології і педагогіці під формуванням розуміють сукупність прийомів і способів соціального впливу на індивіда, ціллю якого є створення у нього системи певних соціальних цінностей, світогляду, просоціальних установок, виховання моральних

якостей. Розвиваючись, особистість приймає певну форму - певний спосіб організації, структуру, котрий може як сприяти гармонійному розвитку, так і гальмувати його

У вітчизняній психології вказана проблема розроблялася в руслі досліджень становлення самосвідомості особистості (Б. Г. Ананьєв, Л. І. Божович, Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, В. В. Столін, Н. І. Чеснокова, Є. В. Шорохова), особливостей самооцінки та її взаємозв'язку з оцінками оточуючих (Н. Є. Анкудінова, М. Й. Боришевський, І. С. Кон, А. І. Ліпкіна, Є. І. Савонько, В. Ф. Сафін та ін.).

Ця обставина обумовлює важливість вивчення системи оцінки особистості та її взаємозв'язок.

Об'єктом дослідження у курсовій роботі виступають особистість як цілісна система.

Предметом дослідження є система оцінки особистості.

Метою курсової роботи є дослідити взаємозв'язок між складовими оцінки особистості.

Гіпотеза дослідження: між складовими системи оцінки особистості існує взаємозв'язок.

Завдання:

1. Проаналізувати існуючі теорії особистості та визначити основні складові її структури.
2. Вказати на критерії оцінювання особистості.
3. За допомогою комплексу методик, встановити, чи існує взаємозв'язок між складовими системи оцінки особистості.

Розділ І. Поняття про особистість та систему її оцінки в психології

1.1. Поняття про особистість

Особистість слід розглядати як складну систему, в якій диференціюються та інтегруються психічні властивості, що розвиваються в індивіді під впливом соціальних факторів в умовах здійснення ним діяльності та спілкування з іншими людьми. Тому особистість можна вважати «системою систем», на що вказував Г.С. Костюк.

Традиційно психологічна наука поділяє людей на два типи:

- людей відчуття (емоційний тип);
- людей мислення (раціональний тип).

Психологія і соціологія відповідно:

- ідеалістів;
- реалістів (прагматиків).

Психофізіологія бере за основу тип вищої нервової діяльності:

- люди з сильним типом (флегматик, холерик, сангвінік);
- люди зі слабким типом (меланхолік).

Користуючись типологічним методом вивчення особистості К.Абульханова Славська виділила:

- екстенсивний тип;
- інтенсивний тип.

Карл Густав Юнг:

- екстравертивний (екстраверт);
- інтровертивний (інтроверт).

У залежності від ставлення до соціальної активності соціальні психологи розрізняють:

- активний тип;
- пасивний тип.

Цікавою є соціально-психологічна типологія, створена за характером зв'язку само- і взаємооцінювання:

- самооцінка не залежить від оцінки себе самого іншими людьми і своєї оцінки інших людей. Самооцінка постійно висока. (Егоцентричний тип);- самооцінка через порівняння себе із іншими людьми, опора на оцінки інших людей і себе самого іншими людьми. Самооцінка постійно позитивна. (Колегіальний тип);

- самооцінка через "репутацію", тобто через оцінку себе іншими. (Директивний тип - з позитивною репутацією; егоїстичний - з негативною репутацією). Переважають негативні оцінки на адресу інших людей;

- самооцінка через порівняння з іншими, але шляхом орієнтації на норми, а не на їх відношення. Самооцінка середня, нестійка, потреба оцінювати інших і одержувати їх оцінку виражена слабо. (Функціональний тип);

- самооцінка проявляється як упевненість у доброму ставленні інших і разом з тим як потреба їх критично оцінювати. (Ініціативний тип);

- Самокритичність, не пов'язана зі своєю оцінкою інших і оцінкою іншими людьми себе. Самооцінка не постійна, нестійка. (Рефлексивний тип).

У сучасній науково-популярній літературі з психології та етики ділових взаємин можна знайти різноманітні типології людей, що зустрічаються в ситуаціях, пов'язаних з працею. Наприклад, Джон Ягер називає такі типи: "розвідник", "наставник", "хвалько", "оповідач", "маніпулятор", "офіційний господар", "неофіційний господар", "неврастенік", "стурбований", "той, що виношує приховані плани" і ін.

Аналізуючи ці наукові позиції, можна стверджувати, що в основі системної психологічної структури особистості лежать три основних виміри:

I — соціально-психолого-індивідуальний — вертикальний;

II — діяльнісний — горизонтальний;

III — генетичний — віковий, за допомогою якого характеризується рівень розвитку властивостей особистості, її задатків і здібностей на певному етапі становлення індивіда як особистості.

Ці виміри становлять систему основ цілісної психологічної структури

особистості. Вони пов'язані між собою за ортогональним принципом, за яким співвідносяться три виміри простору.

Основу особистості складає її структура, тобто відносно стійкий зв'язок і взаємодія усіх сторін особистості як цілісного утворення.

У соціальній психології виділяються три сфери, у яких, передусім, здійснюється становлення особистості. Це - сфера діяльності особистості, сфера її спілкування, її самосвідомість. Загальною умовою та механізмом соціалізації особистості у кожній з цих трьох сфер є процес поширення, примноження та ускладнення соціальних зв'язків (оволодіння новими видами діяльності; розширення та збагачення спілкування; самопізнання та самовдосконалення в процесі спільної діяльності та спілкування з іншими людьми).

Кожна людина живе і розвивається у певній історичній, політичній, ідеологічній, культурній атмосфері. Такі події, як війни, кризи, епідемії, революції, наукові відкриття, розвиток систем зв'язку та ін. - є не просто фоном індивідуального розвитку, - вони органічно вплетені у розвиток. Культурні і історичні фактори, поєднуючись з нормативними віковими змінами, впливають на кожне покоління особливим чином. (Наприклад, покоління шестидесятників).

Але розвиток індивіда протягом життя - це не лише взаємодія вікових та історичних змін. На думку деяких вчених (Балтес, Ананьєв, Абульханова Славська) у розвитку взаємодіють три типи факторів. Нормативні вікові фактори - це ті біологічні і соціальні зміни, які відбуваються у певному віці. Сюди відносяться, наприклад, статеве дозрівання. До цих факторів належать також ряд соціальних подій (вступ у школу, вступ у шлюб, вихід на пенсію), які відбуваються у певні вікові періоди. Нормативні історичні фактори - це такі історичні події, як війни, економічні спади, епідемії.

Ненормативні фактори - пов'язані не з певним періодом у житті людини, а з особистими подіями (хвороба, зміна місця проживання, щаслива зустріч).

Особистість розвивається формуючись. У психології і педагогіці під формуванням розуміють сукупність прийомів і способів соціального впливу на індивіда, ціллю якого є створення у нього системи певних соціальних цінностей, світогляду, просоціальних установок, виховання моральних якостей. Розвиваючись, особистість приймає певну форму - певний спосіб організації, структуру, котрий може як сприяти гармонійному розвитку, так і гальмувати його.

1.2. Детермінуючі фактори розвитку особистості

Розвиток людини протягом усього життя детермінований багатьма факторами. Факторами називають постійно діючі обставини, що мають істотне і навіть вирішальне значення у розвитку явища, яке вивчається. Роль різних факторів у психічному розвитку особистості по-різному розуміється і пояснюється у психології і педагогіці різними вченими. Це пов'язано з різними поглядами на генезис психіки.

Фактор спадковості. Його роль - це одне з найбільш складних і дискусійних питань. Чимало психологів минулого (Ст.Холл, Е.Клапаред, Дж.Селлі) і сучасних (Ш.Бюлер, Дж.Мейлі) розуміють спадковість, як передавання предками нащадкам здібностей, рис характеру та інтересів у готовому вигляді. Дитина нібито успадковує їх так само, як будову тіла, риси обличчя чи форму рук. Представники найбільш реакційних напрямків психологічної та педагогічної науки твердять, що предки передають нащадкам здібності, специфіку і ступінь їх розвитку в готовому вигляді через кров, зародкову речовину - гени, з віком ці здібності доволіно дозрівають, проте не перевищуючи рівня розвитку їх у батьків. Отже, розвиток визначається дозріванням тих структур, які вже у готовому вигляді закладені у генетичній програмі індивіда. З таких уявлень про розвиток випливають висновки про незмінність людської природи, рівня інтелекту, моральних та ін. якостей, недооцінка ролі навчання і виховання у розвитку дитини, з чим не можна погодитись.

Роль *біологічного фактора* у психічному розвитку дитини не обмежується спадковістю. Діти з'являються на світ з багатьма вродженими індивідуальними ознаками. Цих особливостей немає у батьків, немовля набуває їх в процесі свого внутрішнього розвитку. Це - вроджені якості і властивості. Як вроджені так і успадковані риси - це лише можливості майбутнього розвитку, вони перетворюються на дійсність у процесі життєдіяльності у певному соціальному середовищі.

Фактор середовища. Сучасна біологічна наука твердить, що організм і навколишнє середовище становлять єдність. В поняття середовище включають усю сукупність умов, в яких розвивається організм. Але вплив різних умов на розвиток організму в різний час його життя неоднаковий. Це особливо виразно виявляється при вивченні розвитку дитини в природному і соціальному середовищі. Природне середовище - це клімат, рослинність, географічні умови. Природна зона впливає на розвиток дитини як організму і як особистості. Цей вплив здійснюється через спосіб життя, через працю, звичаї, та ін. Отже, природне середовище впливає через соціальне.

Найбільше значення для розвитку дитини має середовище соціальне. Поза суспільством немовля не може стати справжньою, розвиненою людиною, що доводять численні факти.

Людське середовище не є чимось однорідним і постійним, воно дуже складне, мінливе і різнохарактерне. Соціальне середовище має не одну, а кілька зон у кожної людини. Перша - сімейне середовище. Друга - більш широке - друзі, товариші, вихователі, родичі, сусіди. Третя - суспільне середовище - воно діє через ЗМІ, пресу, думки людей, фільми, правила, звичаї, норми моралі, естетики, факти минулого, майбутнє. Четверта - політика, наука, мистецтво, історія, філософія. Найближче до дитини сімейне середовище по-різному доносить до дитини передові ідеї, поняття, вимоги, завдання, що їх ставить суспільство. Чим вище громадянське обличчя безпосередніх вихователів дитини, тим кращі перспективи розвитку підростаючої людини, як передового члена цього суспільства.

Фактор наочіння. Навколишнє середовище впливає на розвиток людини не прямо, а опосередковано, в процесі наочіння і соціалізації.

Наочіння - процес всезагальний. Саме шляхом наочіння індивід набуває більшість форм поведінки, а не одержує їх у готовому вигляді при народженні. Наочіння - це основний процес, завдяки якому середовище викликає стійкі зміни у поведінці індивіда. Наочіння відбувається як у процесі спеціального навчання, так і інших видів життєдіяльності - гри, спілкування, праці, тощо. У психології склалося три основні точки зору на співвідношення наочіння і розвитку:

1. Розвиток повністю визначається наочінням, практично не залежить ні від задатків, ні від дозрівання, (абсолютизується роль наочіння).
2. Розвиток не залежить від наочіння і визначається в основному задатками і дозріванням, (абсолютизується саморозвиток за генетичною програмою).
3. Розвиток залежить від наочіння, але його можливості обмежені біологічними факторами (дозріванням та ін.).

Одним з основних механізмів наочіння є обумовлення. Обумовлення - це встановлення індивідом зв'язків між різними подіями, що відбуваються у його навколишньому середовищі. Крім цього механізмами наочінням є асоціації, наслідування, розрізнення та узагальнення; інсайт (здогад), творчість.

Навколишнє середовище впливає на розвиток людини шляхом і в процесі соціалізації. Соціалізація - всезагальний процес, в якому людський індивід засвоює і відтворює соціально-культурний досвід людства і стає членом суспільства.

Соціалізація включає засвоєння установок, звичаїв, цінностей, норм поведінки, сподівань конкретної соціальної групи (сім'ї, громади, роду, трудового колективу, тощо). Соціалізація - це процес, який триває все життя. Проте найбільш важлива її стадія - дитинство, оскільки саме в дитинстві процеси соціалізації формують стереотипи поведінки, які зберігаються у

подальшому житті. Соціалізація сприяє формуванню "Я-концепції" дитини як системи установок на себе та інших, тим самим закладає фундамент майбутнього "дорослого" життя.

Фактор виховання. Роль цього фактора визнається не всіма теоретиками. Проте, досліді свідчать, що спеціально організовані вправи /навчання і виховання/ мають величезне значення для зміни природного процесу дозрівання тих або інших анатомо-фізіологічних систем у дітей.

Усі ці фактори умовно можна поділити на три групи:

- 1) соціально-психологічні фактори (фактори соціального середовища);
- 2) індивідуально-психологічні фактори;
- 3) особистісні фактори.

До першої групи належить комплекс звичаїв, традицій, норм суспільної поведінки, які можуть як сприяти, так і шкодити індивідуальному здоров'ю особистості.

До другої групи належать ті змістовні компоненти способу життя особистості, які обумовлені її індивідуальними особливостями - характером, темпераментом, особливостями емоційних реакцій на стрес, генетично-детермінованими синдромами та ін.

До третьої групи належать такі найважливіші фактори здоров'я як світогляд особистості, рівень її домагань; стиль життя, рівень самооцінки та самоповаги; навички соціальної взаємодії з іншими людьми; смислові установки, цінності, спрямованість особистості та ін.

Таким чином, сутність особистості складають шість основних психологічних сфер:

1. Потребно-мотиваційна сфера (професійні інтереси, нахили, наміри, мотиви).
2. Характерологічні особливості - риси характеру, які проявляються у системі провідних відношень особистості до праці, людей, себе, навколишнього світу (ініціативність, наполегливість, лідерство, готовність до співробітництва, конфліктність, контактність та ін.).

3. Емоційно-вольова сфера (емоційна стійкість і напруженість, тривожність, емоційні переживання, особливості прийняття рішень, вольові якості).
4. Інтелектуальна сфера (увага, пам'ять, мислення, уява).
5. Комунікативна сфера (показники комунікативних якостей, стилю міжособистісного спілкування).
6. Психофізіологічні особливості (основні властивості нервової системи - сила, урівноваженість, рухливість).

1.3. Критерії оцінювання особистості та їх взаємозв'язок

За якими критеріями оцінюється особистість людини? Оскільки, особистість є системною, надчуттєвою, якістю, то оцінити її можна лише на основі системного підходу. Вивчення особистості - це вивчення місця, позиції людини у системі суспільних зв'язків, її комунікацій, того, заради чого і як вона використовує природжені і набуті властивості (О.Н.Леонтьєв). Оскільки центральним, системоутворюючим є відношення до іншої людини, до інших людей, то стати особистістю означає зайняти певну життєву, передусім міжособову моральну позицію, у достатній мірі усвідомлювати її і нести за неї відповідальність, утверджуючи своїми вчинками. Звідси походить характеристика особистості, її "нормальність" або "аномальність".

Нормальний розвиток особистості - такий, який веде людину до набуття нею родової людської сутності. З цієї точки зору критеріями норми є такі:

- ставлення до іншої людини як до самоцінної особистості;
- здатність до децентрації, самовіддачі, любові;
- творчий характер життєдіяльності;
- потреба у позитивній свободі;
- здатність до вільного самовиявлення;
- можливість самопроектування майбутнього;
- віра у здійсненність наміченого;
- внутрішня відповідальність перед собою та іншими;

- прагнення до здобуття наскрізного загального сенсу життя.

Однією з найбільш вдалих сучасних систем критеріїв розвитку особистості є критерії (показники) оптимально функціонуючої особистості, описані американським психологом А.Маслоу. Серед них такі: об'єктивне сприйняття дійсності, що виражається у чіткому відділенні знання від незнання, фактів від думок про них; прийняття себе самого, інших та світу такими, якими вони є; неегоцентрична орієнтація на вирішення зовнішніх проблем; здатність переносити самотність і потреба у відособленні; творчі здібності; природність поведінки; але і відсутність прагнення порушувати умовності лише з почуття спротиву; моральна визначеність, чітке розрізнення добра і зла; відсутність непослідовності у моральній свідомості і поведінці; дружнє ставлення до будь-якої людини з добрим характером незалежно від "формальних характеристик", здатність до глибоких почуттів та інше.

Зріла особистість вносить істотний внесок у розвиток особистості інших людей, у розвиток соціальної групи і суспільства в цілому, тобто має високий соціальний потенціал і статус.

Наукові дослідження останніх десятиліть XX століття акцентують увагу і на іншій стороні життя особистості - не суспільній, а приватній, індивідуальній, відкривають і обґрунтовують її екзистенціальні цінності (свобода, краса, добро, самоповага, любов, взаєморозуміння та ін.).

Зокрема, видатний психолог XX ст. С.Л.Рубінштейн вніс у психологію ідею про індивідуально, а не лише суспільно активного суб'єкта, тобто про людину, яка сама будує умови життя і своє ставлення до нього. На думку іншого відомого психолога і філософа К.А.Абульханової-Славської людина прагне самоздійснення і творчості.

Таким чином, можна зробити висновок, що систему оцінки особистості включають різні структурні компоненти (див. табл. 1.1.), провідними серед яких є індивідуально-типологічні особливості особистості, її самооцінка та система міжособистісних стосунків.

Таблиця 1.1

Провідні компоненти у системі оцінки особистості з погляду різних психологічних теорій

№п/п	Автор структури особистості	Характеристика системи оцінювання
1	С.Л.Рубінштейн	<ul style="list-style-type: none"> - спрямованість - проявляється у потребах, інтересах, ідеалах, переконаннях, домінуючих мотивах діяльності і поведінки, у світогляді; - знання, уміння, навички - набуваються у процесі життя і пізнавальної діяльності; - індивідуально-типологічні особливості - проявляються у темпераменті, характері, здібностях.
2	К.К.Платонов	<ul style="list-style-type: none"> - підструктура спрямованості - об'єднує відношення і моральні риси особистості; - підструктура форм відображення - індивідуальні особливості окремих психічних процесів, які формуються в процесі соціального життя; - підструктура соціального досвіду - включає знання, навички, уміння і звички, набуті в особистому досвіді, шляхом навчання; - підструктура біологічно обумовлена - типологічні властивості особистості, статеві і вікові особливості, її патологічні зміни, які значною мірою залежать від фізіологічних і морфологічних особливостей мозку.
3	К.К.Ковальов	<ul style="list-style-type: none"> - спрямованість - визначає відношення людини до дійсності, включає різні властивості, систему взаємодіючих потреб та інтересів, ідейних і практичних установок. Домінуюча спрямованість визначає всю психічну діяльність особистості; - можливості - включають систему здібностей, яка забезпечує успішне здійснення діяльності. Різні здібності взаємопов'язані і взаємодіють одні з одними; - характер - визначає стиль поведінки особистості у соціальному середовищі. У ньому проявляється зміст і форма духовного життя людини. У системі характеру виділяються моральні і вольові якості; - система вправ - забезпечує саморегуляцію, самоконтроль і корекцію дій і вчинків, життя і діяльності.
4	З.Фройд	<ul style="list-style-type: none"> - "Его" - виконує функції захисту від тиску соціального середовища. Напівнесвідоме "Его" опирається свідомому "Супер-его". - "Супер-его" - керується принципом дотримання соціальних норм. - "Ід" - керується прагненням до насолоди.

Розділ II. Експериментальне дослідження характеру ту підліткового віці

2.1. Методологічні засади проведення дослідження

У результаті теоретичного аналізу проблеми складових системи оцінки особистості, ми прийшли до висновку, що такими складовими є індивідуально-типологічні особливості особистості, її самооцінка та система міжособистісних стосунків.

У зв'язку з цим, для підтвердження нашої гіпотези, що між складовими системи оцінки особистості існує взаємозв'язок, ми провели експериментальне дослідження особливостей особистості.

Дослідження ми проводили за допомогою таких методик:

- А. психодіагностика типів і ступеня вираженості акцентуації за допомогою „Патохарактерологічного діагностичного опитувальника” (розробленого А. Личко і Н. Івановим),
- В. дослідження самооцінки за методикою «Самооцінка»,
- С. діагностики показників та форм агресії за методикою А.Басса та А.Дарки.

У дослідженні взяли участь учні 7-в класу Гуманітарної гімназії №5 м. Коростишева у кількості 15 осіб.

Патохарактерологічний діагностичний опитувальник (ПДО) А.Є.Личко є однією з методик класу особистісних типологічних опитувальників. В цій методиці використаний типологічний підхід до опису і діагностики особистості здорової людини. ПДО призначений для діагностики типу психопатії і акцентуацій характеру у підлітків у віці від 14 до 18 років.

В опитувальник включені фрази, розбиті на 25 тем. До числа тем увійшли: оцінка власних вітальних функцій (самопочуття, настрої, сон, сексуальні проблеми і т. д.), відношення до близьких і оточуючих (батькам, друзям, школі і т. п.) і до деяких абстрактних категорій (до критики, повчань, правил і законів і т. п.). В набори були також включені фрази, що

відображають відношення різних характерологічних типів до ряду життєвих проблем, а також фрази індиферентні, що не мають діагностичного значення.

За допомогою складеного таким чином опитувальника авторами була обстежена велика група підлітків загальною чисельністю 2235 чоловік, з них 1675 здорових, соціально адаптованих підлітків-учнів і 650 підлітків з психопатіями і акцентуацією особистості різних типів. Результати цього дослідження виявили 11 типів психопатій і акцентуації характеру підліткового віку (див. дод.1).

Використання опитувальника ПДО в реальному діагностичному обстеженні дає бальні оцінки по кожній з 11 шкал, що відповідають перерахованим вище типам акцентуацій особистості.

Таким чином, для того, щоб зробити висновок про наявність або відсутність того чи іншого типу акцентуації у підлітка його бальний показник за відповідною шкалою опитувальника повинен бути рівний або вище за мінімальний діагностичного значення (від 5 до 7 для різних шкал). Для правильності встановлення типології потрібно проводити паралельно дві-три різні методики - співставлення їх результатів дасть змогу говорити про наявність чи відсутність даного типу акцентуації у підлітка.

Дослідження самооцінки ми проводили за методикою «Самооцінка». Дослідження проводилося у два етапи. Перед проведенням дослідження пропонувалася така інструкція: «Кожна людина має певні уявлення про ідеал найцінніших властивостей особи. На ці якості люди орієнтуються в процесі самовиховання. Які якості ви понад усе цінуєте в людях? У різних людей ці уявлення неоднакові, а тому не співпадають результати самовиховання. Які ж уявлення про ідеал є у вас?».

На першому етапі досліджуваним пропонувалося розібратися у своїх уявленнях про себе. Для цього потрібно було прочитати чотири набори тверджень і обрати спочатку ті, які досліджувані найбільше цінують у інших людях (див. дод. 2). Але спочатку потрібно було зазначити рівень власної самооцінки за запропонованою шкалою (див. дод. 3)

На другому етапі із обрати із тверджень пропонувалося виділити ті, які присутні у досліджуваних.

Для діагностики показників та форм агресії була використана методика А.Басса та А.Дарки., яка містить 75 тверджень на які підліткам пропонувалося дати відповідь – так, скоріше так, ніж ні, ні. При обробці результатів ми використовували ключ, що містить вісім шкал:

1. Фізична агресія.
2. Вербальна агресія.
3. Опосередкована агресія.
4. Негативізм.
5. Роздратування
6. Підозрілість
7. Образа
8. Почуття вини

З метою виявлення мотивів учбової діяльності нами була застосована методика «Мотиви учбової діяльності» (див. дод. 5). Учням пропонувалося вказати, які причини спонукають їх вчитися. Спонукальну роль кожної причини ми попросили оцінити відповідним балом. Якщо причина має дуже важливе значення в учбовій діяльності – ставимо бал 5, якщо має не достатньо важливе значення – бал 4, якщо має невелике значення – бал 3, якщо майже немає значення – бал 2, якщо зовсім немає значення – бал 1. За результатами дослідження було проведено класифікацію мотивів і визначено найбільш значимі із них, проведено аналіз їх впливу на рівень успішності підлітків з вадами зору.

2.2. Дослідження акцентуацій характеру

Мною було проведене дослідження акцентуацій характеру підлітків за методикою А.Є.Лічко. Учням було запропоновано дати відповіді на питання („так” або „ні”), що стосуються їх характеру. У результаті дослідження було підраховано кількість позитивних та негативних відповідей, які множилися на відповідне даній шкалі число. Результати дослідження занесені мною до таблиці 2.1. Проаналізуємо дану таблицю .

Таблиця 2.1.
Результати дослідження на визначення акцентуацій характеру

ПІБ		Тип акцентуації характеру									
		гіпертимі	Застрагаючи регіоні	Емотивні, лабільні	Педантичні	Тривожні	Циклотимні	Демонстративні	Неврівноважені збудливі	дистимічні	екзальтовані
1	Авраменко Тетяна	9	22	24		21	18	12	12	9	24
2	Андрущенко Олександр	15	18	3		6	12	10	15	6	
3	Ковальчук Сергій	12	18	9			9	2	12	6	6
4	Король Наталія	12	12	21		15	21	8	9	3	18
5	Карплюк Юлія	12	14	12		15	15	6	15	9	12
6	Миронюк Оксана		20	15		21	15	10	15	15	18
7	Розумрвич Оксана	6	18	21		15	12	12	12	9	18
8	Мельченко Наталія	18	16	15		15	12	8	9	6	18
9	Степанчук Ярослав	9	16	18		9	15	12	12	12	18
10	Степаненко Даши	6	18	15		18	15	8	9	12	12
11	Вовченко Ірина	6	18	15		18	6	8	12	12	12
12	Тимченко Дмитро	9	16	12		9	9	10	15	9	6
13	Ярош Ярослав	15	10	12		9	15	10	12	6	6
14	Захарчук Вікторія	6	16	21		12	18	6	9	6	12
15	Ваврійська Ірина	6	18	24		18	15	8	9	12	18

Максимальний показник по кожному виду акцентуації дорівнює 24 балам. Ознакою акцентуації, тобто сильною вираженістю даної властивості, показник, що перевищує 12 балів. Якщо ні одна властивість не перевищує показник 12 балів, можна підрахувати середній показник по всім властивостям і звертати увагу на ті властивості, показники яких вище цього середнього.

У нашому дослідженні високих показників досить багато. Так показник 24 мають досліджувані Авраменко Тетяна по емотивному (лабільному) та екзальтованому типам; Ваврійська Ірина – по емотивному (лабільному) типам акцентуації.

Показник 22: Авраменко Т.

Показник 21 мають: Авраменко Т. по тривожному типу; Король Наталія по емотивному (лабільному) типу та циклотимному типу, Миронюк О. по тривожному типу, Розумович О. по емотивному (лабільному) типу; Захарчук В. по емотивному (лабільному) типу; Захарчук В.- по емотивному (лабільному) типу .

По застрягаючому (ригідному) типу високі показники мають Андрущенко О., Миронюк О., Розумович О., Вовченко І., Ваврійська І.

Взагалі, аналізуючи результати дослідження на визначення акцентуацій характеру, я можу зробити висновок про нереальність показників, тому що кожен з учнів має декілька високих показників по кожному типу акцентуації, причому ці показники перевищують середнє значення, а деякі мають по декілька яскраво виражених акцентуацій. Тому, потрібно через декілька тижнів провести повторне дослідження для встановлення достовірності результатів

На результати дослідження, на мою думку, вплинули такі фактори :

- дослідження проводилося після восьмого уроку,
- діти втомилися і поспішали додому;
- діти неправильно зрозуміли інструкцію або давали „поспішні” відповіді.

Результати даного дослідження можна прийняти до уваги як „сигнальні”: звернути увагу на дітей з високими показниками і проводити з ними психокорекційні заняття з метою усунення акцентуйованих синдромів.

2.3. Дослідження самооцінки

Результати дослідження самооцінки у підлітковому віці представлені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

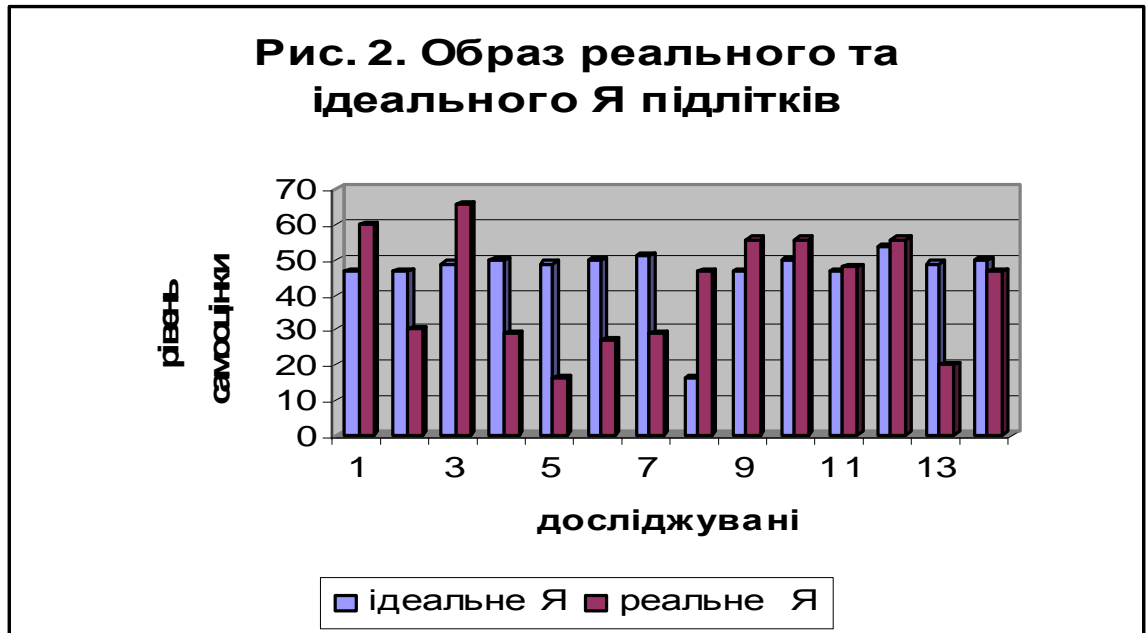
Результати дослідження самооцінки підлітків			
№пп	Ім'я досліджуваних	Самооцінка	
		Власна	За оціночною шкалою
1	Авраменко Тетяна	Середній	Середній завищений
2	Андрущенко Олександр	середній	Низький
3	Ковальчук Сергій	Середній	високий
4	Король Наталія	Середній	Низький
5	Карплюк Юлія	Середній	Низький
6	Миронюк Оксана	Середній	Низький
7	Розумрвич Оксана	Середній	Низький
8	Мельченко Наталія	Адекватно низька	Середній
9	Степанчук Ярослав	Середньо Низький	Вище Середнього
10	Степаненко Даша	Середній	Вище середнього
12	Вовченко Ірина	Середній	Середній
13	Тимченко Дмитро	Середній завищений	Вище Середнього
14	Ярош Ярослав	Середній	Низький
15	Захарчук Вікторія	Середній Низький	Нижче Середнього

Аналізуючи результати дослідження самооцінки, ми бачимо, що більшість досліджуваних мають середній рівень самооцінки (80%), середній низький рівень у 10% досліджуваних середній низький рівень власної самооцінки, адекватно низька самооцінка у 5% досліджуваних. Така ж кількість має адекватно низьку самооцінку.

Співставляючи ці результати з оціночною шкалою ми бачимо, що 60% досліджуваних мають низьку самооцінку, 35% мають середню самооцінку,

висока самооцінка лише у 5% досліджуваних.

Таким чином, можна зробити висновок, що у досліджуваних образ ідеального та реального Я не співпадають. Ідеальне Я має вищі показники, ніж реальне.

Отже, провівши наше дослідження, ми можемо зробити висновок, що образ реального та ідеального Я сучасних підлітків не співпадає. На нашу думку, наявність деформацій Я-образу сучасних підлітків, пов'язане із глибоким внутрішнім конфліктом, складними переживаннями своєї зовнішньої неповноцінності і непривабливості, створює внутрішню кризову ситуацію, яка потребує психокорекційної роботи.

2.3. Дослідження показників та форм агресії

Для діагностики показників та форм агресії була використана методика А.Басса та А.Дарки. Результати дослідження представлені у таблиці 2.3.

Як бачимо у результаті дослідження найвищі показники спостерігаємо по показнику роздратування (відповідно 11 Ковальчука Сергія та 10 Карплюк Юлії), найбільше та найчастіше повторюються показники вербальної агресії та аутоагресії.

Так фізична агресія, тобто агресія спрямована проти іншої особи, спостерігається у Андрущенко Олександра, Степаненко Даши та Миронюк Оксани.

Таблиця 2.3.

Результати діагностики показників агресії за методикою Басса - Дарки

		Фізична агресія	Вербальна агресія	Опосередкована агресія	негативізм	роздратування	Підозрілість	образа	Ауто агресія
1	Авраменко Тетяна	4	3	7	5	4	9	6	8
2	Андрущенко Олександр	7	7	6	2	5	9	5	7
3	Ковальчук Сергій	5	9	7	3	11	6	6	7
4	Король Наталія	4	9	2	4	4	4	6	6
5	Карплюк Юлія	5	6	6	2	10	8	7	9
6	Миронюк Оксана	8	5	9	5	6	8	7	8
7	Розумрович Оксана	3	7	5	2	6	4	3	6
8	Мельченко Наталія	6	9	5	2	5	5	3	5
9	Степанчук Ярослав	6	6	2	3	6	5	5	9
10	Степаненко Даша	8	8	5	2	6	4	4	9

Вербальна агресія, тобто вираз негативних почуттів як через форму (сварку, крик) так і через звернення до інших осіб з погрозами, прокльонами, лайкою – спостерігається з високими показниками 9 балів у Ковальчука Сергія, Король Наталії, Мельченко Наталії. З показником 8 балів - Степаненко Даша.

Опосередкована агресія (агресія, що спрямована опосередковано проти інших осіб у формі пліток, жартів, не спрямованих, непорядкованих зривів ярості у формі тупання ногами, крику) та роздратування, яка у будь який момент може перетворитися на запальність, різкість, спостерігається лише у двох досліджуваних.

Підозрілість, тобто схильність до недовіри і обережного відношення до людей, що походить з переконання, що оточуючі мають намір причинити зло, має місце у чотирьох досліджуваних, що складає 35%.

Аутоагресія (відношення і дії по відношенню до себе і оточуючим, що походить з переконання, що сам досліджуваний є поганою людиною, діє недобре, погано) спостерігається у 80% досліджуваних.

Визначимо індекс агресивності та індекс ворожості для кожного з підлітків.

1. Авраменко Тетяна

$$IA = (4+3+7):3 = 4,6$$

$$IB = (9+6):2 = 7,5$$

2. Андрущенко Олександр

$$IA = (7+7+6):3 = 6,6$$

$$IB = (9+5):2 = 7$$

3. Ковальчук Сергій

$$IA = (5+9+7):3 = 7$$

$$IB = (6+6):2 = 6$$

4. Король Наталія

$$IA = (4+9+2):3 = 5$$

$$IB = (4+6):2 = 5$$

5. Карплюк Юлія

$$IA = (5+6+6):3 = 4,6$$

$$IB = (8+7):2 = 7$$

6. Миронюк Оксана

$$IA = (8+5+9):3 = 5,6$$

$$IV = (8+7):2 = 7,5$$

7. Розумрович Оксана

$$IA = (5+3+7):3 = 5$$

$$IV = (4+3):2 = 4$$

8. Мельченко Наталія

$$IA = (6+9+5):3 = 6,6$$

$$IV = (5+3):2 = 4$$

9. Степанчук Ярослав

$$IA = (6+6+2):3 = 4,6$$

$$IV = (5+5):2 = 5$$

10. Степаненко Даша

$$IA = (8+8+5):3 = 7$$

$$IV = (4+4):2 = 4$$

Аналізуючи дані показники, ми бачимо, що найвищий індекс агресивності у 7 балів спостерігається у 20% досліджуваних. За попередніми показниками у Ковальчука Сергія також виражена вербальна агресія – 9; та ауто агресія – 7. У Степаненко Даші виражені фізична та вербальна агресії – 8; та аутоагресія - 9. Підтвердження цих показників свідчать про надійність проведеної методики.

Щодо індексу ворожості, то тут найвищим показником є 7,5 бала у Авраменко Тетяни та Карплюк Юлії. За попередніми показниками високий індекс фізичної агресії тільки у Миронюк Оксани (8); високий індекс підозрілості у всіх трьох підлітків.

На нашу думку, результати дослідження рівня та форм агресії у досліджуваних підлітків свідчать про конфліктність характеру, наявність психопатичних проявів поведінки, що впливатиме на формування їх характеру.

2.4. Дослідження мотивів навчальної діяльності

За методикою «Мотиви учбової діяльності» ми досліджували у підлітків з вадами зору особливості мотивів їх учбової діяльності. Результати цього дослідження наведені у таблиці 2.4.

Аналізуючи дані дослідження мотивації навчальної діяльності, ми можемо зробити висновок, що найбільшою мотивацією учбової діяльності у підлітків є мотивація уникнення (31 бал), престижна мотивація посідає друге місце (17,5), але з великою різницею у середньому балі (майже у два рази). Широка престижна мотивація набрала меншу кількість балів.

Таблиця 2.4

Результати дослідження мотивації підлітків з вадами зору

	Рівень успішності					
	Високий		Середній		Низький	
Мотивація	Бали	Середній	Бали	Середній бал	Бали	Середній бал
I. Широка соціальна						
1. Хочу добре підготуватися до майбутньої професії	8	6,5	3	1,5		15
7. Розумію свою відповідальність перед батьками	5				30	
II. Мотивація благополуччя						
2. Хочу отримувати хороші оцінки	15	7,5	4	3,5		4
8. Приємно отримувати схвалення			3		8	
III. Престижна мотивація						
3. Хочу зайняти достойне місце серед товаришів	3	14	3	17,5	4	2
9. Хочу бути найкращим учнем	25		32			
IV. Мотивація уникнення						
4. Хочу уникнути поганих оцінок	4	2	16	9,5	30	31
10. Хочу уникнути неприємностей			3		32	
V. Мотивація змістом						
5. Подобається пізнавати нове	10	11	2	2		—
11. Люблю теоретичні заняття	12		2			
VI. Мотивація процесом						
6. Люблю мислити, думати, міркувати	20	12	8	8		1
12. Люблю виконувати важкі, цікаві роботи	4		8		2	

У підлітків із високим рівнем успішності переважає мотивація змістом та процесом і престижна мотивація. Домінування у цій категорії учнів мотивації змістом та процесом свідчить про сформованість повноцінної пізнавальної мотивації.

У підлітків із середнім рівнем успішності – престижна та мотивація уникнення.

У підлітків із низьким рівнем успішності мотивація уникнення є домінуючою. На нашу думку, це свідчить про повну відсутність зацікавленості підлітків з низькою успішністю у процесі учбової діяльності, про не сформованість у них повноцінної пізнавальної мотивації, що є одним із чинників такого рівня успішності.

Якщо порівнювати підлітків з низьким рівнем та високим рівнем успішності, то домінування у других престижної мотивації спонукає їх до високих результатів у навчанні, чого не спостерігаємо у першій групі підлітків.

Підлітки із середнім рівнем мотивації мають також престижну мотивацію, але вона не стимулює їх до високих результатів. У зв'язку із тим, що мотивація уникнення теж домінує у їх мотивах учбової діяльності.

2.5. Зіставлення результатів дослідження

Після проведених досліджень, ми занесли всі результати, до табл. 2.5. (див. дод. 6).

Таким чином, аналізуючи результати дослідження взаємозв'язку у системі оцінки особистості, ми можемо зробити такі висновки.

У досліджуваних підлітків образ ідеального та реального Я не співпадають. На нашу думку, наявність деформацій Я-образу сучасних підлітків, пов'язане із глибоким внутрішнім конфліктом, складними переживаннями своєї зовнішньої неповноцінності і непривабливості, створює внутрішню кризову ситуацію, яка потребує психокорекційної роботи.

Результати дослідження рівня та форм агресії у досліджуваних підлітків свідчать про конфліктність характеру, наявність психопатичних проявів поведінки, що впливатиме на формування їх характеру.

Аналізуючи дані дослідження мотивації навчальної діяльності, ми можемо зробити висновок, що найбільшою мотивацією учбової діяльності у підлітків є мотивація уникнення, престижна мотивація посідає друге місце. На нашу думку, це свідчить про не сформованість позитивної мотивації учбової діяльності у підлітків.

Проаналізуємо залежність між типом акцентуації та встановленими характеристиками особистості (див. табл. 2.7.)

тип акцентуації характеру	образ "Я"		тип агресії	мотивація до навчання	взаємозв'язок
	власний	за оціночною шкалою			
екзальтований	Середній	Середній завищений	підозрілість та аутоагресія	низька уникнення	існує
	Адекватно низька	Середній	вербальна агресія	мотивація благополуччя	Існує
застрагаючий	середній	Низький,	підозрілість,	низька уникнення	Існує
		високий	вербальна агресія аутоагресія, роздратування	соціальна середня престижна мотивація	відсутній
емотивно-лабільний	Середній	Низький	вербальна агресія	низька уникнення	існує
неврівноваджений, тривожний	Середній	Низький	роздратування, аутоагресія	мотивація процесом	існує
емотивно-лабільний тривожний	Середній	Низький середній	вербальна агресія аутоагресія	низька уникнення мотивація благополуччя	Існує відсутній
циклотимний	Середній	Низький	підозрілість	низька уникнення	існує
	середній низький	нижче середнього	аутоагресія		існує

Аналізуючи дані табл. 2.7. ми можемо зробити висновок, що між індивідуально-типологічними особливостями особистості та самооцінкою існує взаємозв'язок. Так, застрагаючий тип акцентуації особистості має

середню власну самооцінку та низьку за шкалою, при цьому він характеризується проявами вербальної агресії та мотивацією уникнення.

Неврівноважений тривожний тип особистості має теж середньо-низьку самооцінку, характеризується роздратуванням та ауто агресією, присутня мотивація процесом.

Таким чином, наша гіпотеза, що між системою оцінки особистості існує взаємозв'язок, підтвердилася. Причому, ми можемо стверджувати, що чим нижча самооцінка особистості та яскравіше проявляються акцентуації характеру, тим інтенсивніше проявляється така характеристика особистості як агресія та спостерігається не сформованість мотивів до навчання.

Висновок

Таким чином, проаналізувавши психологічну літературу з проблеми системи оцінки особистості та її взаємозв'язку, можна зробити наступні висновки:

1. Основу особистості складає її структура, тобто відносно стійкий зв'язок і взаємодія усіх сторін особистості як цілісного утворення.
2. До факторів формування особистості можна віднести:
 - фактори соціального середовища;
 - індивідуально-психологічні фактори;
 - особистісні фактори.
3. Сутність особистості складають шість основних психологічних сфер:
 - Потребно-мотиваційна сфера;
 - Характерологічні особливості;
 - Емоційно-вольова сфера;
 - Інтелектуальна сфера;
 - Комунікативна сфера;
 - Психофізіологічні особливості .

Для перевірки висунутої гіпотези, ми обрали комплекс методик, за допомогою яких встановлювали тип акцентуації характеру, рівень агресії, самооцінки та мотивацію особистості. У результаті проведеного дослідження ми побачили, що у досліджуваних підлітків не спостерігається сильно виражених акцентуованих рис характеру, хоча показники по деяких шкалах акцентуації завищені. Це, на нашу думку, свідчить про емоційну нестабільність та гіперактивність підлітків.

Крім цього, у досліджуваних підлітків образ ідеального та реального Я не співпадають. На нашу думку, наявність деформацій Я-образу сучасних підлітків, пов'язане із глибоким внутрішнім конфліктом, складними переживаннями своєї зовнішньої неповноцінності і непривабливості, створює внутрішню кризову ситуацію, яка потребує психокорекційної роботи.

Результати дослідження рівня та форм агресії у досліджуваних підлітків свідчать про конфліктність характеру, наявність психопатичних проявів поведінки, що впливатиме на формування їх характеру.

Аналізуючи дані дослідження мотивації учбової діяльності, ми можемо зробити висновок, що найбільшою мотивацією навчальної діяльності у підлітків є мотивація уникнення, престижна мотивація посідає друге місце, але з великою різницею у середньому балі (майже у два рази). На нашу думку, це свідчить про не сформованість позитивної мотивації учбової діяльності у підлітків.

Отже, характер досліджуваних підлітків, на нашу думку, перебуває у стадії формування, причому, спостерігаються тенденції до таких рис характеру як агресія, підвищена збудливість, конфліктність, низька мотивація.

Таким чином, наша гіпотеза, що між системою оцінки особистості існує взаємозв'язок, підтвердилася. Причому, ми можемо стверджувати, що чим нижча самооцінка особистості та яскравіше проявляються акцентуації характеру, тим інтенсивніше проявляється така характеристика особистості як агресія та спостерігається не сформованість мотивів до навчання.

З проведеного дослідження структури особистості підлітків можна зробити висновок, що для ефективного її формування потрібно цілісне формування їх Я-концепції.

Для цього психологу потрібно сформувати програму само діагностичних та формуючих практикумів по формуванню Я-концепції дівчат-підлітків.

Список використаної літератури

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология .- Екатеринбург, Деловая книга, 1999.
2. Акцентуированные личности: Пер. с нем./ Карл Леонгард: Предисл. И ред. В.М. Блейхера.- 2-е изд. Стер.- Выща шк. Головное изд-во, 1989-375.
3. Андреева Г.М. Социальная психология. - М.: Просвещение, 1990. - 432 с.
4. Байярд Р.Т., Байярд Дж. Ваш беспокойный подросток. М., 1991. - 223с.
5. Бандурко А.М., Друзь В.А. Конфліктологія .-Харків: Фоліо. 1997. - 335 с.
6. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб./ О.В.Скрипченко, Л.В. Волинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416с.
7. Гуткина Н.И. Психологические проблемы общения учителя с подростками// Вопросы психологи.- 1984.- № 2 - С.32-42.
8. Давыдов В. В., Зак А. З. Уровень планирования как условие рефлексии// Проблемы рефлексии. Современное комплексное исследование.- Новосибирск: Наука, 1987.-с. 44-49.
9. Захаров А.И. Психотерапия неврозов у детей и подростков.- Л., 1982. - 312 с.
10. Эриксон Е. Детство и общество.- СПб., 2000.- 416 с.
11. Крайг Г. Психология развития.- СПб., 2000.- 992 с.
12. Лановенко Ю.І. Батьки і діти. Хто винен?. – Практична психологія та соціальна робота , №3, 2002.
13. Личко А.В. Иванов М.Я. Диагностика характера подростков.-М., 1995.
14. Лещинская Е.А. Тренинг общения для учащихся 4-6 классов (Под. Ред. Ю.З.Гильбуха).- К., 1995.-32с.

15. Максименко С.Д. Общая психология. – М.: «Реал-бук». – 1999. – 528с.
16. Наш проблемный подросток /Под ред. Л.А. Регуша. - СПб., 1999.- 360 с.
17. Петровская Л. А. Компетентність в спілкуванні. Соціально-психологічний тренінг. - М., 1989.- 90с.
18. Пономаренко Л.И. Проективный метод актуализации психологического запроса. - Практична психологія та соціальна робота. – 2001. - №4. - с. 30-36.
19. Пономаренко Л.И. Тренінг розвитку рефлексивності у підлітків.- Практична психологія та соціальна робота. – 2002. - №3 . - с. 8-17.
20. Прутченков А.С. Тренінг личностного роста: Методическая разработка занятий.-М.: 1993.-48с.
21. Прутченков А. С. Трудное восхождение к себе. Методические разработки и сценарии занятий соціально-психологічних тренінгів.- М.: Российское педагогическое агентство.- 1995.- 140с.
22. Психологическая діагностика: Учебник для вузов/ Под. Ред. М.К.Акимовой, К.М. Гуревича.- СПб.: Питер, 2005.- 652с.
23. Психологическая диагностика детей и подростков.Учебное пособие для студентов (под ред К.М. Гуревича и Е. М. Борисовой) .- Международная педагогическая академия.- 1995.- 360с.
24. Семиченко В.А., Заслужнюк В.С. Мистецтво взаєморозуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: Навч.посібник для студентів вищ. Навч. Закладів.2-ге вид.- К.: Веселка, 1998.- 214с.
25. Сіданіч І. Виховання у дітей культури взаємин із батьками у навчально – виховному процесі.- Початкова школа, № 6, 2005.
26. Старовойтенко Е.Б. Противоречия и проблемы жизни подростка: теоретическая модель психологического консультирования- Журнал практикующего психолога.-1997.-№ 3.- с. 136-145.

Д О Д А Т К И

Типи акцентуації характеру за методикою ПДО Лічко

Гіпертимний тип. Він відповідає гіпертимному типу в опитувальнику Х. Шмішека і гіпоманіакальному типу в ММРІ. Головними особливостями цього типу в підлітковому віці є: постійно піднесений настрій, високий життєвий тонус, активність і заповзятливість. Такі підлітки відмовляються підкорятися чужій волі, погано переносять дисциплінарні вимоги і строго регламентований спосіб життя, до правил і законів відносяться легковажно, легко можуть переступити грань між дозволеним і забороненим.

Циклоїдний тип. Він відповідає циклотимічному типу особистості в опитувальнику Х. Шмішека. До пубертатного віку діти такого типу справляють враження гіпертиміків або нормотиміків. Проте з настанням пубертатного періоду виникає перша субдепресивна фаза. Надалі фази підйому і спаду настрою змінюватимуть одна одну впродовж всього життя. Спочатку зміна фаз відбувається досить часто, але поступово тривалість періодів зростає. В гіпоманіакальній фазі впадають в очі підвищена активність, жвавість, легковажність, тяга до насолоди. В субдепресивній фазі фон настрою понижений, наголошуються млявість, занепад сил, підвищена дратівливість й інтровертованість.

Лабільний тип. Відмінною особливістю цього типу особистості в підлітковому віці є крайня мінливість настрою. Самі незначні події навколишнього життя справляють на підлітка істотний вплив. Щонайменша неприємність здатна занурити його в похмуре переживання, а приємні події або навіть тільки їх перспектива здатні підняти настрій, повернути веселість і віру в життя. Від поточного стану залежить все: настрій, самопочуття, працездатність, плани на майбутнє, відношення до інших людей. В цьому значенні лабільний тип близький до емотивного в типології акцентуації К. Леонгарда.

Астено-невротичний тип. При цьому типі рано виявляються різноманітні ознаки невропатії: примхливість, хворобливість, страхи, заїкання, енурез і т.п. Головними рисами цього типу в підлітковому віці є: астения, підвищена стомлюваність, погана переносимість навантажень і напруги, фіксація на стані соматичного здоров'я. Змістовно астено-невротичний тип близький до іпохондричного типу в ММРІ.

Сензитивний тип. Основними рисами даного типу є підвищена вразливість і відчуття неповноцінності. В дитинстві це виражається в різноманітних страхах (темноти, тварин, самоти і т. п.), в уникненні компаній жвавих і активних дітей, боязкості, скутості, боязні будь-яких видів перевірок і випробувань. Сензитивний тип в даній типології близький до тривожного типу в опитувальнику Х. Шмішека.

Психастенічний тип. Даний тип особистості описується в рамках ММРІ. Основними особливостями психастенічного типу є підвищена тривожність, недовірливість, схильність до сумнівів. Психастеник постійно у всьому сумнівається, для нього дуже важко ухвалити яке-небудь остаточне рішення, тому він ретельно обдумує свою поведінку, зважує кожний крок, багато разів перевіряє ще раз і переробляє вже закінчену роботу. Ці риси ріднять психастеника з педантичним типом акцентуації по К. Леонгарду.

Шизоїдний тип. Особливості шизоїдного типу співпадають з особливостями також типу відповідної шкали ММРІ. В підлітковому віці всі шизоїдні риси особистості загострюються. Особливо помітними стають замкнутість, закритість від впливу інших, духовна самота, своєрідність і незвичність у виборі занять і захоплень.

Епілептоїдний тип. Головною особливістю цього типу є схильність до виникнення періодів злобно-тужливого настрою. З цим настроєм тісно зв'язані напруженість афекту, вибух і нестримна агресивність. Всі ваблення в підлітковому віці у представників цього типу характеризуються надмірною інтенсивністю і силою, а їх задоволення протікає важко і супроводжується численними конфліктами.

Істероїдний тип. Вираженими особливостями є безмежний егоїзм і жадання визнання. Підлітки цього типу особистості звичайно дуже чутливі до реакцій інших

людей, легко перебудовуються легко уживаються в будь-яку роль, прагнуть за всяку ціну добитися уваги, захоплення, здивування, співчуття або навіть ненависті, не переносять тільки байдужості, і, зокрема, байдужості до своєї персони. Істероїдний тип особистості включений як в MMPI, так і в опитувальника Х. Шмішека (демонстративний тип).

Нестійкий тип. Особистості нестійкого типу слабовільні, легко підпадають під вплив, особливо негативний. Безвольні і легко підпадаючі під вплив, вони не мають ніяких власних позитивних цілей і прагнень, а всі їх вчинки визначаються випадковими зовнішніми обставинами. Залежні і безхарактерні, вони часто потрапляють в антисоціальні компанії, кидають навчання і роботу, зближуються з правопорушниками, йдуть в алкоголізм, наркоманію і т.п. Але в умовах суворого і жорсткого режиму вони можуть набути позитивні трудові навички і не відрізняються по поведінці від інших підлітків.

Конформний тип. Головна межа цього типу — постійна і стійка орієнтація на норми і цінності найближчого оточення. Обличчя конформного типу повністю підкоряються тиску середовища, не мають власної думки і інтересів, насилу сприймають нове, незвичайне, негативно відносяться до будь-яких змін в житті.

Змисл 1

1. Разделите лист бумаги на четыре равные части, обозначьте каждую часть римскими цифрами I, II, III, IV.

2. Даны четыре набора слов, характеризующих положительные качества людей. Вы должны в каждом наборе качеств выделить те, которые более значимы и ценны для вас лично, которым вы отдаете предпочтение перед другими. Какие это качества и сколько их — каждый решает сам.

3. Внимательно прочитайте слова первого набора качеств. Выпишите в столбик наиболее ценные для вас качества вместе с их пометками, стоящими слева. Теперь приступайте ко второму набору качеств — и так до самого конца. В итоге вы должны получить четыре набора идеальных качеств.

Чтобы создать условия для одинакового понимания качеств всеми участниками психологического обследования, приведем толкование этих качеств:

1. *Межличностные отношения, общение.*
1. *Важность* — соблюдение правил приличия, утилитарность.
2. *Забывчивость* — мысль или действие, падающие к благополучию людей, познание, уход.
3. *Искренность* — выражение подлинных чувств, правдивость, откровенность.
4. *Коммунизм* — способность поддерживать общую работу, общие интересы, коллективное начало.
5. *Оптимизм* — тождество отношений на чужие нужды.
6. *Рядовые* — сердечное, ласковое отношение, сближенное с гостеприимством, с готовностью тем-нивать услуги.
7. *Самостоятельность* — самостоятельное, учащенное отношение к терпению, несчастью людей.
8. *Тактичность* — чувство меры, создающее умение вести себя в обществе, не забывать достоинства людей.
9. *Терпимость* — умение без критики относиться к чуждой манере, характеру, привычкам.
10. *Чуждость* — стыдливость, сочувствие, способность, легко понимать людей.
11. *Доброжелательность* — желание добра людям, готовность содействовать их благополучию.
12. *Приветливость* — способность выражать чувство личной признательности.
13. *Обидчивость* — способность оспаривать, притягивать к себе.

14. *Общительность* — способность легко входить в общение.
15. *Обязательность* — верность слову, долгу, обществу.
16. *Оптимизм* — необходимость, обязанность отвечать за свои поступки и действия.
17. *Откровенность* — открытость, доступность для людей.
18. *Справедливость* — объективная оценка людей в соответствии с истиной.
19. *Самостоятельность* — умение соединять свои усилия с активностью других при решении общих задач.
20. *Требовательность* — строгость, ожидание от людей выполнения своих обязанностей, долга.

II. Пожелание.

1. *Активность* — проявление заинтересованного отношения к окружающему миру и самому себе, к делам коллектива, энергичные поступки и действия.
2. *Гордость* — чувство собственного достоинства.
3. *Добродушие* — мягкость характера, расположение к людям.
4. *Порядочность* — честность, неспособность совершать подлые и антиобщественные поступки.
5. *Смелость* — способность принимать и осуществлять свои решения без страха.
6. *Твердость* — умение настоять на своем, не поддаваться давлению, непоколебимость, устойчивость.
7. *Уверенность* — вера в правильность поступков, отсутствие колебаний, сомнений.
8. *Честность* — прямота, искренность в отношениях и поступках.
9. *Энергичность* — решительность, активность, поступков и действий.
10. *Энтузиазм* — сильное воодушевление, душевный подъем.
11. *Добросовестность* — честное выполнение своих обязанностей.
12. *Инициативность* — стремление к новым формам деятельности.
13. *Интеллектуальность* — высокая культура, образованность, эрудиция.
14. *Настойчивость* — упорство в достижении целей.
15. *Решительность* — непреклонность, твердость в поступках, способность быстро принимать решения, преодолевать внутренние колебания.
16. *Принципиальность* — умение придерживаться твердых принципов, убеждений, валадов на вещи и события.
17. *Самостоятельность* — стремление оценивать свое поведение, умение вскрывать свои ошибки и недостатки.

IV. Переживания, чувства.

1. *Бодроссть* — ощущение полноты сил, деятельности, энергии.
2. *Бесстрашие* — отсутствие страха, храбрость.
3. *Веселость* — беззаботно-радостное состояние.
4. *Душевность* — искреннее дружелюбие, расположенность к людям.
5. *Милосердие* — готовность помочь, простить из сострадания, человеколюбия.
6. *Нежность* — проявление любви, ласки.
7. *Свободолюбие* — любовь и стремление к свободе, независимости.
8. *Сердечность* — задушевность, искренность в отношениях.
9. *Страстность* — способность целиком отдаваться увлечению.
10. *Стыдливость* — способность испытывать чувство стыда.
11. *Взаимовосприимчивость* — мера переживания, душевное беспокойство.
12. *Восторженность* — большой подъем чувств, восторг, восхищение.
13. *Жалостливость* — склонность к чувству жалости, сострадания.
14. *Жизнерадостность* — постоянство чувства радости, отсутствие уныния.
15. *Любвеобильность* — способность сильно и многим любить.
16. *Оптимистичность* — жизнерадостное мироощущение, вера в успех.
17. *Сдержанность* — способность удерживать себя от проявления чувств.
18. *Удовлетворенность* — ощущение удовольствия от исполнения желаний.
19. *Хладнокровность* — способность сохранять спокойствие и выдержку.
20. *Чувствительность* — легкость возникновения переживаний, чувств, повышенная восприимчивость к воздействиям и влияниям.

18. *Самостоятельность* — способность осуществлять действия без чужой помощи, своими силами.

19. *Уравновешенность* — ровный, спокойный характер, поведенческие качества.

20. *Целеустремленность* — наличие ясной цели, стремление ее достичь.

III. Деятельность.

1. *Вдумчивость* — глубокое проникновение в суть дела.

2. *Деловитость* — знание дела, предприимчивость, точность.

3. *Мастерство* — высокое искусство в какой-либо области.

4. *Понятливость* — умение понять смысл, сновидательность.

5. *Скорость* — стремительность поступков и действий быстрого.

6. *Собранность* — сосредоточенность, собранность.

7. *Точность* — умение действовать, как задано, в соответствии с образцом.

8. *Удобное* — любовь к труду, общественно полезной деятельности, требующей напряжения.

9. *Умение* — умение целиком отдаваться какому-либо делу.

10. *Усиленность* — усердие в том, что требует длительного времени и терпения.

11. *Аккуратность* — соблюдение во всем порядка, тщательность работы, исполнительность.

12. *Выдающаяся* — сосредоточенность на выполняемой деятельности.

13. *Дальновидность* — прозорливость, способность предвидеть последствия, прогнозировать будущее.

14. *Дисциплинированность* — привычка к дисциплине, сознание долга перед обществом.

15. *Исполнительность* — старательность, хорошее исполнение заданий.

16. *Любознательность* — пытливость ума, склонность к приобретению новых знаний.

17. *Находчивость* — способность быстро находить выход из затруднительных положений.

18. *Последействие* — умение выполнять задания, действия в строгих рамках, логически стройно.

19. *Работоспособность* — способность много и продуктивно работать.

20. *Скрупулезность* — точность до мелочей, особая тщательность.

	Рівні самооцінки						
	Неадекватно низький	Низький	Нижче середнього	Середній	Вище середнього	Високий	Неадекватно високий
Варіант I							
Чоловіки	0-10	11-34	35-45	46-54	55-63	64-66	67
Жінки	0-15	16-37	38-46	47-56	57-65	66-68	69
Варіант II							
	(-0,2)-0	0-0?	0,21-0,3	0,31-0,5	0,51-0,65	0,66-0,8	Понад 0,8

Додаток 4

№ п\п	Прізвище учня	Номер питання																															
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30		
1	Авраменко Т.	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	0	1	2	3	4	5	6	7	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2	Андрущенко О.	+	-	-	-	+	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	+	+	+	-	+	-	-	-	+	-	+	-	-
3	Ковальчук С.	-	+	-	-	+	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4	Король Н.	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5	Карплюк Ю.	-	+	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
6	Миронюк О.	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
7	Розумович О.	-	+	+	+	-	-	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
8	Мельниченко Н.	+	+	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9	Степанчук Я.	-	+	-	-	+	-	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10	Степаненко Д.	-	+	-	+	-	+	-	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
11	Вовченко І.	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
12	Тимченко Д.	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13	Ярош Я.	+	-	-	-	+	-	+	+	+	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14	Захарчук В.	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15	Ваврійська І.	-	+	+	+	-	-	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

ДОДАТОК 5

Методика "Мотиви учбової діяльності"

Мета: Виявити особливості мотивів учбової діяльності учнів.

Необхідний матеріал: список мотивів, бланки відповідей за поданим зразком для кожного учня класу.

Хід роботи: Учні пропонуються вказати, які з нижченазваних причин спонукають їх вчитися.

Спонукальну роль кожної причини попросіть оцінити відповідним балом. Якщо причина має дуже важливе значення в учбовій діяльності - поставте бал 5, якщо має значення бал 4, якщо має невелике значення бал 3, якщо майже немає значення бал 2, якщо зовсім немає значення бал 1.

СПИСОК МОТИВІВ

1. Хочу підготуватися до майбутньої професії.
2. Хочу отримати гарні оцінки.
3. Хочу уникнути поганих оцінок.
4. Хочу завоювати авторитет серед товаришів по навчанню
- Подобається пізнавати нове.
- Люблю мислити, думати, міркувати.
- Розумію свою відповідальність перед батьками.
- Приємно отримувати схвалення.
- Хочу бути найкращим учнем.
- Хочу уникнути неприємностей.
- Люблю теоретичні заняття.
- Люблю виконувати важкі, цікаві роботи.

Обробка результатів: Використовуючи запропоновану таблицю:

Мотивація	Бали	Середній бал
I. Широка соціальна 1. Хочу добре підготуватися до майбутньої професії. 7. Розумію свою відповідальність перед батьками.		
II. Мотивація благополуччя 2. Хочу отримувати хороші оцінки. 8. Приємно отримувати схвалення		
III. Престижна мотивація 3. - Хочу зайняти достойне місце серед товаришів. 9. Хочу бути найкращим учнем.		
IV. Мотивація уникнення. л. 4. Хочу уникнути поганих оцінок. 10. Хочу уникнути неприємностей		
V. Мотивація змістом 5. Подобається пізнавати нове. 11. Люблю теоретичні заняття.		
VI. Мотивація процесом 6. Люблю мислити, думати, міркувати. 12. Люблю виконувати важкі, цікаві роботи.		

1. Проведіть класифікацію мотивів.
2. Отримайте кількісні показники щодо характеру мотивів в класі учнів.
3. Зробіть констатуючі висновки щодо провідних мотивів учіння класу і окремого учня.
4. Проведіть аналіз отриманих даних, дайте їм пояснення.

ДОДАТОК 6

Зведена таблиця експериментального дослідження

№	ПІБ	тип акцентуації характеру	образ "Я"		тип агресії	мотивація до навчання
			власний	за оціночною шкалою		
1	Авраменко Тетяна	екзальтований	Середній	Середній завищений	підозрілість та аутоагресія	низька уникнення
2	Андрущенко Олександр	застрягаючий	середній	Низький	підозрілість, вербальна агресія, аутоагресія	низька уникнення
3	Ковальчук Сергій	застрягаючий	Середній	високий	роздратування, вербальна агресія	соціальна середня
4	Король Наталія	емотивно-лабільний	Середній	Низький	вербальна агресія	низька уникнення
5	Карплюк Юлія	неврівноважений, тривожний	Середній	Низький	роздратування, аутоагресія	мотивація процесом
6	Миронюк Оксана	емотивно-лабільний	Середній	Низький	опосередкована агресія, підозрілість, фізична	низька уникнення
7	Розумрвич Оксана	емотивно-лабільний	Середній	Низький	вербальна агресія	низька уникнення
8	Мельченко Наталія	екзальтований	Адекватно низька	Середній	вербальна агресія	мотивація благополуччя
9	Степанчук Ярослав	емотивно-лабільний, екзальтований	Середньо Низький	вище середнього	аутоагресія	низька уникнення
10	Степаненко Даша	тривожний		Середнього	аутоагресія	мотивація благополуччя
11	Вовченко Ірина	застрягаючий, тривожний	Середній	Вище середнього	вербальна агресія	престижна мотивація
12	Тимченко Дмитро	застрягаючий	Середній	Середній	підозрілість та аутоагресія	престижна мотивація
13	Ярош Ярослав	циклотимний	Середній	Низький	підозрілість	низька уникнення
14	Захарчук Вікторія	циклотиимний	середній низький	нижче середнього	аутоагресія	низька уникнення
15	Ваврійська Ірина	емотивно-лабільний		Середнього	вербальна агресія, роздратування	низька уникнення

